

Lángoló világ

A XX. század szörnyűségei a fiatalok történelmi tudatában

„A vész kitért. Vértagyraló keze
Emberfejekkel labdázott az égre.
Emberszívekben dúltak lábai.”

(Vörösmarty Mihály)

Vajon mit tudnak a tizenévesek a világháborúk pokláról, a lövészárokharcok öldöklő küzdelmeiről, a sárban-hóban kúsó kiskatonák szenvedéseiről és éhezéséről, a mellettük golyótól eltalált bajtársuk haláltusájáról? Van-e sejtésük a vijjogó légvédelmi szirénák és a robbanó bombák okozta halálfélelelről, a munkatáborokba hurcolt, marhavagonokba zsúfolt szerencsétlen emberek túlélési esélyeiről, a koncentrációs táborok és a gázkamrák iszonyatáról? Szerencsére ők már csak filmekből, könyvekből, regényekből ismerhetik meg azt a rettenetes XX. századot, amely többször is lángba borította a világot. De ismerniük kell!

Ezért hirdettük meg – aktuálisan az első világháborúra emlékezve – a Csongrád Megyei Könyvtáros Egyesület könyvtárhasználati versenyét. Már a meghirdetés előtt vitába bonyolódunk a kollégákkal, hogy mit tudnak befogadni a fiatalok az elmúlt évszázad rettenetes eseményeiből. Az 5-6. osztályos kisdíjak történelmi ismeretek híján még nem képesek fölfedezni az összefüggéseket a világháborúk és a politikai cselszövések között, de a szépirodalom valamelyest vissza tudja adni a kor hangulatát. A nagyobbak talán már hallottak néhány emlékfoszlányt a szülőktől, nagyszülőktől, és van valamilyen elképzelésük arról, hogyan éltek, mitől rettegetek a nagyszülcik. Így esett a választásunk Szabó Magda *Abigél* című regényére, a középiskolásoknak pedig Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszojovics egy napja* vagy Orwell *Állatfarm*, illetve Semprun *A nagy utazás* című regényére.¹ Persze, az is szempont volt, hogy ne legyen túl hosszú a prózai mű (ismerve a gyerekek ódzkodását a vastag könyvektől); legyen olvasmányos, és ne legyenek benne mellbevágó, elborzasztó jelenetek. A *Képes történelem* és az *Új képes történelem* ide vonatkozó kötetei is ennek a korszáznak készültek, tehát a legszörnyűbb történeteket is tárgyilagosan, néhány fotó kíséretében közlik. A kutatómunkával pedig azt akartuk érzékeltetni, hogy ez az elátkozott század óriási lépéseket tett az orvostudomány, a szórakoztatóipar és a hadiipar terén is, megfelelő szakirodalomból ezt az általános iskolások is meg tudták oldani.

A tavaly áprilisban megrendezett versenyre öt általános iskolai és tíz középiskolai csapat jelentkezett; érthető, hogy a középiskolások már többet értettek meg a korszakból. Természetesen nagy szerepük volt ebben a felkészítő tanároknak is, hiszen nem mindegy, hogyan vezetik fel a témát, hogyan közelítenek a letagadhatatlan tényekhez, amelyek fölött nem lehet szemet hunyni, és nem szabad meg nem történtnek tekinteni. Mivel a „nagy háború” csak nyitány volt a XX. század későbbi tragikus eseményeihez, talán most sem érdektelen feleleveníteni ezt a vetélkedőt és a hozzá vezető módszertani ötleteket.

Az előzetes feladatokhoz tartozott az említett regények tartalmi ismertetése. Úgy tűnt fel, a gyerekek többnyire azonos forrásból dolgoztak, így készültek a kissé terjengőse sikerült tartalom-leírások. A nagyobbak jól foglalták össze az *Állatfarm* szereplőinek emberi megfelelőit, valamint *A nagy utazás* jellemzőit, érzékelhetően őket is megrendítette az ábrázolt szenvedés. Komoly adatgyűjtő munkát bizonyítottak a 9-10. osztályosok a koncentrációs táborok aprólékos felsorolásával, sőt térképével, a 11-12-eseknél pedig szisztematikus elméleti elemzést találtam a náci és a sztálini rendszer hasonlóságairól és különbségeiről, bár a feladatban a két diktátort kellett összehasonlítani emberileg és ideológiailag. Az előzetes feladatok kidolgozása minden csoportnál elmélyült és gondos munkára vallott, természetesen nem nélkülözve a tanári segítséget.

A helyszínen a verseny hangulati megalapozását Gyóni Géza *Csak egy éjszakára* című versének felidézése jelentette. Minden zsűriben helyet kapott a könyvtárosok mellett egy-egy történelem szakos kolléganő.

A *szókásos írásbeli* (lásd: 1. sz. melléklet, a megoldó kulccsal együtt) a katalóguscédulák adatfelismerését, a (feltételezhetően) forgatott kézikönyvek adatainak valószínűségét, a legfontosabb ETO-szakjelzeteket és a szoros betűrendet kérte számon. Szomorú felismerés részemről, hogy a gyerekek egyre kevésbé ismerik ezeket a könyvtári alapfogalmakat. Az előttük fekvő katalóguscéduláról is nehezen olvasták le a történelmi korszakot és a könyv szakjelzetét, a kézikönyvek „igaz – hamis” állításainál főleg a zenei és a *Filmlexikon*-ról szóló megállapítást tévesztették el. A szakjelzeteknél a kisebbek a 140-et és a 943.9-et találták el, a nagyobbaknál valamivel jobb az arány, még egy telitalálatos is akadt. A legelkeserítőbb a szoros betűrend ismeretének hiánya; láthatóan nem ismerik a vezetéknev fogalmát. Többnyire az egész nevet húzták alá, illetve néhányan a keresztnévet próbálták betűrendbe sorolni a 12 politikus és művész közül. Volt olyan csapat, amelyik meg sem kísérelte a betűrendezést. Az összesített eredmény legföljebb 50 százalékos volt.

A *képösszerakás* (puzzle) mindig kedvelt időtöltése volt a fiataloknak, ezért minden csapat kapott egy-egy A4-es lapot a művészetek világából, 10 részre vágva. A képek a Titanic utasszállító hajót, A. Warhol Marylin Monroe portróját, Picasso *Guernica* című képét, Sztálin generalisszimuszát és a Magyar Demokrata Fórum *Tovariszi, könyec!* feliratú plakátját ábrázolták. Az összerakás gyorsan ment (noha a Picasso-kép összeállítása kissé nehezebb volt), a felismerés már nehezebben jött össze, különösen a *Guernica* esetében.

Ezután az általános iskolásoknak Szabó Magda *Abigél* című regényéből kellett néhány jelenetet *pantomimban előadni*. A szereplők ügyesek voltak, de a kitalálás gyengébben sikerült, így csak a felét érték el a lehetséges pontszámnak. A nagyobbaknál kénytelenek voltunk kihagyni a kortársak találkozóját időhiány miatt.

A *kézikönyvekből* és egyéb forrásokból kikereshető feladatok mindig eldöntik az erőssrendet; aki itt jeleskedik, általában az a csapat lesz a győztes. A rendelkezésre álló 15 perc alatt a csapatok három-három tagja annyi kérdésre keresheti a helyes választ (kihúzás

után), ahányat meg tud oldani. Az általános iskolások átlag 7 kérdésre adtak választ, a nagyobbak 5-6 kérdésre a 95-ből. Közülük az egyszerűbbek, a 4-6 pontot érők egy-egy adatra voltak kíváncsiak, az összetett referenz-kérdések (8-10 pontosak) több adatot, esetleg komolyabb utánanézést igényeltek. Álljon itt néhány példa:

3. Hány jelentése van a disszidál szónak? 4 pont
25. Milyen szervezet volt a KGB, mivel foglalkozott? 6 pont
34. Ki írta a Nyugaton a helyzet változatlan c. regényt, és ki fordította magyarra? 6 pont
49. Mikor és hol született Páger Antal színművész, meddig élt Magyarországtól távol, és milyen díjakat kapott? 8 pont
64. Melyek Charlie Chaplin amerikai filmszínész jellegzetes kellékei a filmekben? Kiket gúnyolt ki A diktátor c. filmben? 8 pont
76. Meddig tartott a nürnbergi per, hány háborús bűnöst ítélték el, és azok milyen büntetést kaptak? 10 pont

Tudom, hogy a fejlődés megállíthatatlan, a gyerekek meg már beleszülettek a internet korába, ezért minden csapatnak rendelkezésére állt egy hordozható laptop, emellett a könyvtár számítógépes katalógusa. Mégis elszomorít, hogy a legkézenfekvőbb kérdéseket is a Google-ből keresték ki, például „vasfüggöny”, „disszidálás”. A kisebbek 40-50 százalékban használták a Wikipédiát, a nagyobbak viszont szinte mindnyájan, de nem mindig adták meg a kérdésekre a jó választ. Néha érthetetlen forrást jelöltek meg, amely nem a megfelelő válaszhoz vezetett, pl. *bess.hu* (Radnóti verséhez), *rubicon.hu* (Hruscsovhoz), *sk-szeged.hu* (Nobel Alfrédhoz).

A következő feladat a *térképismeret és az asszociáció* fogalmával fedhető le: 12 földrajzi nevet soroltam fel, amelyek a XX. század fontos eseményeihez kapcsolódnak, ezeket nemcsak leírni kellett, hanem a világtérképen meg is kellett mutatni. Általában helyes információkat illesztettek Auschwitzhez, Hiroshimához és Hollywoodhoz, de Recskről a kisebbeknek fogalmuk sem volt, a középiskolásoknál is találkozunk olyan képtelenséggel, hogy „Recsk = óvoda”. Stockholmról csak egy csapatnak jutott eszébe a Nobel-díj, a térképen pedig nehezen tudták megmutatni Pearl Harbourt, Bajkonurt és Recsket is („a régi Magyarországhoz tartozott” - írták). Így mintegy 30-40 százalékos teljesítményt nyújtottak.

Teljes csődöt mutatott a *bibliográfia-készítés*. Minden csapat két-három számot kapott a *Rubicon* folyóirat megfelelő füzetéből, mindenkinek más-más témakörhöz kellett volna öt tétéles bibliográfiát készíteni a megadott minta alapján. Követelmény csak a formai szabályosság (az adatok sorrendje) lett volna a megfelelő szám tartalomjegyzékéből kimásolva, de ez az általános iskolásoknál csak egy versenyzőnek sikerült, a középiskolásoknál háromnak. Többen a mintában megadott fogalmakat is odaírták, pl. lapszám, szerző, s csak utána következett a megfelelő adat. (Pongyolaságra nevelünk?) Láthatóan soha nem kellett még könyv- vagy folyóiratcikk-jegyzéket készíteniük egy adott témakörből.

A leginkább aktivitást igénylő feladatot jelentette a kisebbeknél az *interjú a nagymamával vagy nagypapával*. Itt valóban beindult a fantáziájuk, sikerült életszerű helyzeteket teremteni, pl. a nagymama unokáját a kemencepadkára hívta, hogy mesélhessen a régi iskoláról, ünnepekről, különleges falusi ételekről. A nagypapát pedig a lővészárkokról,

fegyverfajtákról és az orosz fogságról faggatták ügyes kérdésekkel. A középiskolások a *Rubicon* témaköre alapján tették fel kérdéseiket, az ügyes kérdések zsetont érdemeltek, és a jó válaszok jogot biztosítottak a másik csapatnak újabb kérdés-feltevésre. Persze, nem minden csapat jeleskedett, így igen széthúzódott a mezőny: 6 és 47 pont közé.

Az utolsó feladat a *Soba ne feledd!* címet kapta (lásd: 2. sz. melléklet), éppen azért, hogy emlékezetükben maradjanak a diktatúra és a holokauszt, a málenkij robot és a rasszizmus meghatározásai. A fogalom-egyeztetésnél többen rendszeresen keverték a fasizmust, a diktatúrát és a kommunizmust, de volt, aki az antant és a holokauszt fogalmával sem volt tisztában. Így a nyolcadikosok és a legnagyobbak telitalálatot értek el, az átlag számára 18-19 pontot jelentett az egyeztetés a maximális 24 pontból.

Nem sokan kutatták a fiatalok történelmi ismereteit, amelyek a XX. század borzalmaira vonatkoznak², de az mindenképpen felfedezhető, hogy ezek az ismeretek nagyon felületesek, sokan el is bagatellizálják. Már mi is abba a nemzedékbe tartozunk, akik éppen csak megszülettek a második világhégés idején, gyerekeink-unokáink pedig legfeljebb televízión keresztül (vagy online) láthattak háborús helyzeteket. Mai rohanó világunkban azonban nemcsak a technikai fejlődést, a szórakozás és a kényelem számos fajtáját kell értékelni, hanem mindig emlékeztetni kell őket azokra a szörnyűségekre, amelyek az emberiség szégyenét jelentik, és a lelkiismeret-vizsgálat soha nem múlhat el. Mindez rajtunk múlik, nevelőkön és szülőkön, nagyszülőkön, azon, hogyan közelítjük a gyerekekhez ezeket a letagadhatatlan tényeket.

JEGYZETEK

1. A fiataloknak ajánlható szépirodalom még e tárgykörben: Boyne, John: A csikos pizsamás fiú; Lowry, Lois: Számláld meg a csillagokat!. A többi elmélyültebb befogadást, szilárdabb történelmi ismereteket igényel, pl. Remarque, Hemingway, Merle, Koestler, Kertész Imre, Orwell.
2. Vásárhelyi Mária: „Fogalmam sincs, nem vagyok idevalósi?” = *Mozgó Világ*, 2013. 11. sz. 3-12. p.

Sáráné Lukátsy Sarolta

I. ÍRÁSBELI

1. Adat-felismerés katalóguscéduláról

940

G 52

772092

GONDOS Ernő (1919)

Az első világháború és előzményei. 1870-1918. Bp. 1977,

Móra Kiadó. 159 l. 4 t. 1 mell.: [16] lev.illusztr. 29 cm.

/Képes történelem./ –,- 33,-Ft

ISBN 963 11 0737 X

A

1. Milyen korszakról ír a szerző?

1870-1918

2. Melyik sorozatban jelent meg a könyv?

Képes történelem

3. Van-e illusztráció a könyvben?

*igen***B**

1. Ki a szerzője a könyvnek?

Major Klára

2. Melyik kiadó adta ki a könyvet?

Móra Kiadó

3. A könyv 4. kiadása melyik évben jelent meg?

1981

940

M 20

811781

MAJOR Klára, D.

Lángoló világ. A második világháború története. (4. kiad.)

(Bp.1981).Móra Kiadó 161, [7] l. 4 t. 1 mell.: [12] lev.

/Képes történelem/ –,- 33,-Ft

ISBN 963 11 2470 3

C

1. Ki fordította magyarra ezt a kötetet?

Szűcs Andrea

2. A 18. kötetnek mi a címe?

Mai világunk: gondok és örömek

3. A polcon melyik jelzetnél találod?

930

U 27

930

U 27

Új képes történelem / [...főszerk. Pierre Marchand] - [Bp.] :

Officina Nova; [Párizs] : Larousse, 1993 - 20db : ill., színes

ISBN 963 8185 45 7 kötött

Mt.: Marchand, Pierre (szerk.)

[18.], Mai világunk: gondok és örömek / [ford. Szűcs Andrea]

- 1995. - 105 p. Eredeti cím: Le Monde contemporain.

9 pont

2. Igaz vagy hamis?

Az alábbi meghatározásokról állapítsd meg, igazak-e vagy hamisak! Jelöld a kipontozott helyeken **i**-vel vagy **h**-val!

i ha nem ismerem egy könyv szerzőjét, a cím alapján megtalálom az e-katalógusban

h a Képes történelem sorozat köteteiben nincs illusztráció

i A XX. század krónikájában a névmutató szerint is tudok keresni

h a Magyar életrajzi lexikonban megtalálom Mihail Solohovot

h az Idegen szavak szótárában megtalálom a hidegháború jelentését

h a Zenei lexikonban tárgymutató szerint is kereshetek

i a Történelmi világtalaszban megtalálom a normandiai partraszállás frontvonalait

i a Filmlexikonban el tudom olvasni Gina Lollobrigida életrajzát

8 pont

3. Milyen **könyvtári szakjelzetnél** keresed a következő témaköröket? A felsorolt szakjelzetekből a megfelelőt írd a pontozott vonalra!

- 623 a haditechnika a második világháború idején
- 894 irodalmi kritika Kertész Imre Sorstalanság c. könyvéről
- 943.9 zsidótörvények a Horthy-korszakban
- 940 jelentős csaták Európában az első világháború idején
- 750 festészeti irányzatok a XX. században
- 629 az űrhajózás fejlesztése Amerikában
- 140 filozófiai rendszerek a XX. században
- 943.9 Magyarország belépése a második világháborúba
- 520 nagy csillagászati felfedezések a XX. században
- 785 modern hangszeres együttesek

A következő szakjelzetekből választhatsz (egyét kétszer is felhasználhatsz!):

140, 520, 623, 629, 750, 785, 894, 940, 943.9

10 pont

4. Politikusok és művészek

A felsoroltak közül ki a politikus (P), ki a művész (M)? Húzd alá a megfelelő jellel mind-egyiknek a vezetéknevét, majd rakd őket *szooros betűrendbe!*

Adolf Hitler, G.B. Shaw, Winston Churchill, Kádár János, Horthy Miklós, Gina Lollobrigida, Arnold Schwarzenegger, John F. Kennedy, Ernest Hemingway, Lech Walesa, Jorge Semprun, Andy Warhol.

Churchill, Hemingway, Hitler, Horthy, Kádár, Kennedy, Lollobrigida, Schwarzenegger, Semprun, Shaw, Walesa, Warhol.

Helyes aláhúzás: 12 pont

Helyes betűrendezés: 24 pont

Max. pontszám: 63

Iskola, osztály:

A csapat betűjele:

CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁRHASZNÁLATI VERSENY

Lángoló világ

Forgatókönyv

Köszöntés, technikai kérdések, előzetes feladatok
Vers: Gyóni Géza: Csak egy éjszakára

Pontszám: 1-10

I. Írásbeli (mellékletben)

Idő: 10 perc

Pontszám: max. 63

II. Fegyverek közt hallgatnak a múzsák (kép-összerakás)

Idő: 5 perc

Pontszám: 5 + 5 (felism.)

III. Ember az embertelenségben (kortársak találkozója)

Felkészülés: 10 perc

~ (ált. iskolásoknak): **Abigél** (pantomim jelenetek)

Előadás: 2-2 perc

Pontszám: 5+5X9, ill. 11

IV. Mire a falevelek lehullanak... (keresés kézikönyvekből)

Idő: 15 perc

Pontszám: 4-10/kérdés

V. Globalizált világ (térképismeret)

Idő: 10 perc

Pontszám: 5 + 5 (zseton)

VI. Nyugaton a helyzet változatlan (Rubicon-bibliográfia)

Idő: 10 perc

Pontszám: max. 10

VII. Lövészárók-harc (kérdés-adogatás adott témakörből)

Felkészülés: 10 perc

(zsetonnal) ~ **Interjú a nagymamával, nagypapával**

Idő: 10 X 2 perc

(ált. iskolásoknak)

Pontszám: 5/kérdés, válasz

VIII. Soha ne feledd! (fogalmak egyeztetése)

Idő: 10 perc

Pontszám: 24

IX. Villámkérdések

Eredményhirdetés

Idő (összesen): kb. 120 perc